

Okó.

Spisal dr. Jožef Rakež.

»Tó okó, ki v njem nebó brezmejno
Ogledava se in vsaka stvár,
Ki takó svetlóbe, dneva žejno
Pije tuó nebeško blagodejno — — —«
Stritar.

eine toži nekje, kakó v denšnjem svetu čimdalje bolj gine poezija: železnica nam pretresa dušo, dim premogov odganja ptice pevke, in neugodni plinov duh po ulicah nam kviri uživanje čarobne noči, razsvetljene z bledim luninim svitom . . . Istina je, vedno globočje se utapljamo v mórje materijalizma, borèč se za svoj obstanek, išoč le pomočkov za svojo telesno blagobit. — Romantika — kje si? Prišli so drugi časi, nego so bili prej. Toda v tem krutem, trdem bóji za vsakdanji kruh nam je venderle ostalo nekaj pesniškega zanosa, nekaj idejalne navdušenosti za vse, kar je lepó. Vse, kar gledamo na svetu, prikazuje se nam v neki obliki; brez nje ne vidimo nijednega predmeta, brez nje si ga sploh ne moremo predstavljati. Tudi naš rek torej ne obrača svoje pozornosti samó na to, da vsak predmet ustreza svoji zvrhi, temveč da razven tega tudi odgovarja našim estetiškim zahtevam. »Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.«

Zdelo se nam je umestno izustiti te besede, predno razpravljamo o predmetu, ki je za vsakogar toli važen in zanimljiv, kolikor je navaden in preprost — predno izpregovorimo kaj o očesi.

Uprav okó je predmet, ki prav takó zanimlje idejalnega pesnika kakor golega materijalista. Ni ga telesnega dela, ni na obrazu, ni drugje, ki bi se tolikanj opazoval in opisoval kakor okó. Sevéda imata pri tem opazovanji vsak svoje stališče, pesnik in učenjak.

Pesniku je okó izraz človeškega čustva. »Okó je duši zrcalo.« Kakor iskra pade žarki pogled črnoóke déklíce v pesnikovo srce, vname ga in navduši. »Svoj pekel in svoj raj« nahaja v ljubljenske svoje pogledu. — In romanopisci! Saj se vsaka povest suče okrog jedne in iste epizode: »kakó se okó z očesom ujame.« — Okó nam izraža misli človekove, njega čustva in voljo.

Uprav nasprotno učenjak-materijalist. Hladno, toda odločno nam velí: »Okó se ne izpremeni, naj človek misli in čuti, kar hoče; okó ne izraža našega duševnega položja; naše misli in naša čustva niso v nikakeršni zvezi ž njim.«

Što li vjera, što li nevjera?

Najbolje, da se iz početka ne priklopimo nijednemu mnenju. Ne spuščajmo se v prepire, sodba naša ne bodi prehitra, da nas ne zadene trpka Apelova pušica: »Le čevlje sodi naj kopítar.«

Pustimo začasno to vprašanje in poskusimo pričeti stvar pri pravem konci.

Kaj je okó?

Vsakemu čutu je treba čutila, rekše priprave, ki vzprejema zunanje vtiske in jih dovaja do možganov. Od prvega trenutka, ko stopimo v življenje, deluje zunanji svet po čutilih na naše možgane.

Okó je čutilo ali organ vida, najpopolnejšemu, najzanesljivejšemu in najplemenitejšemu čutu človeškemu. Ž njim občujemo največ in najbolj z zunanjim svetom. »Vitam dat, qui lucem«, pravi latinski pregovor.

Okó je zloženo od vidnega živca, zrkla in postranskih organov.¹⁾

Vsakdo je že videl na lobanji onidve globoki okrogli rupi — to sta očesni duplini. V dnú očesne dupline je predor; skozi njega prestopa vidni živec iz lobanjske dupline in prehaja odtod v mehko salo, zarit v zrklo.

Zrklo (očesno jabolko) je opla, z raznimi prezornimi tvarinami izpolnjena oblica. Le-tá obla je zaodeta z več kožicami, ležečimi druga vrhu druge. Zunaj je najtrdnejša plast; trda, usnjata, neprezorna koža, ki jo zovemo belóčnica (sclera); spredi je vánjo vstavljena prezorna, nekoliko bolj izbočena roženica (cornea). Znotraj je belóčnica preprežena z nežno, črno, žametasto kožico; nazivljemo jo žilnico (chorridea), ker se v nji razpletajo krvne žilice.

Ondu, kjer se začenja roženica, prehaja žilnica v šárenico ali dožico. Le-tá ima svoje ime odtod, ker je pri raznih ljudeh različne barve, sedaj rjava, sedaj modra, sedaj siva i. t. d. O tem bomo razpravljali še pozneje. Šárenica obkroža okroglo odprtino za roženico. Podobna je krožcu z okroglo luknjico; sredi te luknjice je zénica (pupila). Šárenica ima v sebi razpetih mnogo mišičnih vlaken, ki zénico krčijo in širijo.

Zadi je belóčnica predrta; ondu stopa vidni živec v zrklo in se razširja preko žilnice v tenak pletež. Pod žilnico je torej tretja plast, namreč mréžnica (retina), ki je spletena od pretankih vejic vidnega

¹⁾ Pišočemu te vrste, rabili sta mi v pomoček Erjavčeva somatologija in jedina slovenska knjiga, ki vsestranski in obširno obdelava naš predmet, t. j. prof. Žnidaršiča delo „Okó in vid“, izdala „Matica Slovenska“, Ljubljana, 1880.

živca. Mréznica je neizrecno nežna, siva in presojna kožica, ki seza celó pod roženico.

Vsa zadnja očesna otlina, ki jo obkrožajo gôri imenovane kožice, izpolnjena je s steklovino (corpus vitreum), nekovo prezorno, raztopljenemu steklu podobno tvarino. Steklovina je spredi nekoliko vdrta; v to vdrtino pristaje kristalna leča. Le-tá je podobna stekleni leči, povsem prezorna, brez barve in obvita z nežno, prezorno kožico, lečno mrénico. Šárenica visi pred lečo in se naslanja na nje sprednjo stran.

Prostor med šárenico in lečo, ki je jako ozek, zovemo zadnji očesni prekàt. Med šárenico in roženico je večji prostor — sprednji očesni prekàt. Oba sta polna neke tekočine, také zvane vodene mokrine (humor aquens). Ta mokrina brani, da kristalna leča ne pride preblizu roženici in je ne napenja.

Da se zrklo lahko giblje na vse plátí, ima jako mehko ležišče; podstavljeno je z mehkim salom. To salo se izgubi v dolgi bolezni — okó se vdira. To je vzrok, da imajo bolniki vdrte oči.

Postranskim organom pripadajo zlasti očesne mišice. Vse te mišice, šest jih je, pričenjajo se na kostéh, ki obkrožajo očesno duplino, in se pripenjajo na sprednjo stran zrkla. Mišice obračajo okó in ga vrté na vse strani.

Spredi je okó pokrito s kožo. Ta koža je vprek razprana v górenjo in spodnjo vejo. Obe sta podkrepjeni s hrustancem ter se po mišicah otvarjata in zaklepata. Zunaj je veja pokrita s tanko kožo; na notranji plátí pa jo zastira nežna sluznica, ki ima mnogo krvnih žilic in živcev.

Ta sluznica prehaja z veje na sprednjo stran zrkla in také veže górenjo vejo s spodnjo; zatorej jo zovemo tudi vezno kožico (conjunctiva). Na zrklu zastira samó belóčnico, ne pa roženice — zató je podobna vreči, kateri je v dnò vstavljena roženica. Dostikrat se pripetí, da priletí človeku prah, pepel, drobne žuželke i. t. d. v okó. Ves ta drobiž zaide v to vrečo; ondukaj draži živce v sluznici, ki se zaradi tega vname in zardí.

Tam, kjer zunanja koža prehaja v sluznico, vsajene so v vejo dlake, trepalnice. Trepalnice odklanjajo od zgoraj padajočo svetlobo in branijo okó znoja, prahú i. t. d. Isti zvrhi rabijo obrví nad očesom.

Na zunanji stráni očesa je žleza, iz katere se izceja vodena, čista, nekoliko slana tekočina. Pesniki jo imenujejo »roso nebeško«, navadni ljudje pa solze.

Solze napajajo sprednjo stran zrkla, zatorej je okó zmirom nekoliko mokro. Kar je solzne mokrote odveč, zbira se v notranjem očesnem kotu v neki globelici in se odtod po nekem žlebu, solzovòd imenovanem, odtaka v nos. Kadar pa človek plače ali se od srca smeje, tekó solze takó hitro in obilo, da se ne morejo odtakati skozi nos; zató kapljajo preko veje po lici.

* * *

Kakó vidimo?

Okó je priprava, ki na svojem ozadji od predmetov dela prav takšne slike kakor temnica ali »camera obscura«. Veljavni so tukaj isti znani fiziški zakoni.

Za vid je torej najprej treba svetlobe. Iz svetečih ali razsvetljenih teles izhajajo svetlobni žarki in stopajo skozi zénico v okó. Ondu se lomijo, križajo blizu sredine očesa ter narejajo na mréžnici vzvrnjeno in zmanjšano sliko dotičnega predmeta. Zajedno pa tudi éterjevi tresi udarjajo na mréžnico in dražijo končino vidnega živca; živčeva vlakna dovajajo ta dójem možganom, in ondu nastane pomisel o predmetu. Kadar vtisek ali dójem dospè do možganov, takrat se ga šele zavedamo, takrat šele »vidimo«. Kakó se ti dojmi priobčujejo možganom, kakove izpremembe se godé zaradi njih na mréžnici in v možganih, to sevèda ni dognano. Prekoračili bi meje tega spisa, ako bi navajali vse podmene ali teorije, ki so jih izrekli učenjaki.

Da vidimo jasno in razločno, zavisno je od mnogoterih pogojev.

Vse óne tvarine v očesi, skozi katere prehajajo svetlobni žarki, da se končno združijo na mréžnici, morajo biti čiste in prezorne; sicer je vid oslabel ali celó nemogoč.

Največkrat se dogaja, da se skalí kristalna leča. To bolezen imenujemo mreno na očesi. Proti nji ni drugega leka, nego da se mrena sname, t. j. da se kalna leča odpravi po spretnem zdravniku. — Ako se skalí roženica, pravimo, da je prišla bél na okó.

Vzpričo preslabe ali prehude svetlobe često otrpne mrežnica ali vidni živec. Ako mréžnica izgubi svojo občutnost, ako je vidni živec oslabel in pohabljen, pretrgana je vez med očesom in možgani, in móči ni videti. To bolezen nazivljemo črno slepoto; le-tá je neozdravna.

Da nam je móči videti predmet, mora njega vtisek na mréžnici nekaj časa trajati, in sicer je to zavisno od jakosti svetlobe. Čim svetlejši je predmet, tem menj časa je treba, da ga uzremo. Slabo razsvetljenih teles, ki se hitro gibljejo, sploh ne opazimo. Takó ne

vidimo zób urno vrtečega se kolesa, niti krogle, iz puške leteče, pač pa brezkončno hitrejšo elektriško iskro, ker je jakost njene svetlobe zeló velika.

Kót, ki ga delata premi črti, potegnjeni od skrajnih toček kega predmeta k očesu, imenujemo vidni kót. Le-tá vidni kót mora imeti gotovo veličino, da predmet jasno vidimo ali sploh uzremo. Njega absolutne velikosti sevéda ni móči določiti, ker je zavisna od barve, svetlosti, od gibanja ali mirú dotičnega predmeta in od mnogih drugih okolnostij. Zadoščaj, ako povémo to-le. Izkušnja je dokazala, da človeško okó pri dobri razsvetljavi še jasno razloči v steklo vrezane črte, ki so 0'007 *mm* druga od druge. Take črte gleda okó v vidnem kotu dveh do treh sekund.

Najugodneje je, ako je predmet jako svetál in na temnem dnú. Radi tega vidimo zvezde, katerih vidni kót je takó majhen, da se ne dá izračunjati.

Le tedaj nam je možno videti predmet, ako pada njega slika na mréžnico, t. j. ako se svetlobni žarki, izhajajoči od jedne predmetove točke, zopet na mréžnici družijo v jedni točki. Ako bi očesni deli, ki lomijo svetlobo, imeli vedno isto léžo in obliko, videli bi predmet razločno samó v gotovi dalji. Toda izkušnja nas učí, da nam je z zdravim očesom v jako različnih daljah móči videti razločno. Okó ima namreč zmožnost, prilagoditi se razni razdalji, rekše notranji svoj ustroj v vsakem slučaju izpremeniti takó, da pade vedno jasna slika na mréžnico. To imenujemo uravnavo ali akomodacijo očesa.

Pri akomodaciji očesa se izpreminja osobito lečina oblika. Čimbolj je skrivljena leča, tem večja je tudi nje lomeča sila. Pri uravnavi za bližino se torej leča bolj skrivi, pri uravnavi za daljo pa se bolj splošči.

Sposobnost očesa je, kar se tiče uravnave, za čudo velika, zlasti pri mladeniči; vender ima svoje meje. V bližini je le do neke gotove dalje móči videti razločno. V daljo pa vidi zdravo okó neizmerno daleč, sevéda ako so predmeti primerno veliki.

Vsako okó vidi najrazločneje v nekovi dalji, ne da bi se napenjalo. Najmanjša oddaljenost, pri kateri okó predmet brez truda razločno vidi, imenuje se dogled in znaša pri zdravem očesi 20 do 25 *cm*.

Nedostatom vida, ki imajo vzrok v nenavadni obliki zrkla, pripadata v prvi vrsti kratkovidnost in dalekovidnost.

Kratkoviden je človek, ki navzlic vsemu napenjanju ne more uravnati svojih očij na daljne predmete. ¹⁾ Njegov dogled je le 10 ali pa

¹⁾ Glej letošnji „Zvon“, št. 3., str. 178: A. Štritof, „Pokončna pisava“.

celó 5 *cm* pred očesom. Predmetov, ki so daleč nad 30 *cm*, navadno ne vidi več razločno. Drobnje predmete, črke i. t. d. si mora kratkovidec primekniti prav blizu očém, da povekša vidni kót.

Kaj je temu vzrok?

Svetlobni žarki, izhajajoči od predmeta, združujejo se pred mréžnico, slika predmetova nastaja pred mréžnico, namesto na nji. Kratkovidno okó ima namreč večjo razdaljo med roženico in mréžnico nego zdravo, in sicer zató, ker je zrklo podolgasto ali jajčasto.

Kratkovidnost je le malokdaj prirojena, skoro vedno pridobljena. Kakó pa nastaja kratkovidnost, kakó prehaja prej oblo zrklo v podolgasto, jajčasto obliko?

Temu sta osobito dva vzroka.

Kadar se sklonimo, šine nam krí v glavo in tudi v očí. Ta krvni navál pomnožuje očesni tlak, ki torej močneje pritiska na očesne kožice. Le-té so na zadnji očesni stráni tanjše in morajo torej ondu najprej odjenjati ter se izbočiti. Ako traja ta pomnoženi tlak delj časa, podaljša se okó trajno.

Vsako delo torej, pri katerem trajno nagiblremo glavo, utegne podaljšati okó in kvariti vid.

Kadar gledamo v daljo, tedaj sta očesni osí vzpóredni. Čim bližji je predmet, ki ga hočemo uzreti, tem bolj se morata očesni osí primikati. To primikanje oskrbujejo očesne mišice. Ako gledamo jako bližnje predmete, moramo te mišice zeló napenjati. Napete mišice pa stiskajo zrklo ob stráni, ki torej zaradi tega pritiska prehaja iz óblaste v jajčasto obliko.

Vsako delo torej, ki nas sili gledati zeló blizu, kvari nam vid. Zatorej so lahko kratkovidni obrtniki, ki opravljajo taka dela, da jih morajo držati blizu očesa in ostro gledati vánja, n. pr. urarji, lesorezci i. t. d.

Baš nasprotni nedostatek je daljnovidnost. Daljnovidci so óni, ki svojih očij nikakor ne morejo uravnavati na bližnje predmete, ki torej v prirodni dalji ne vidijo razločno. Čitaje n. pr. odmaknejo knjigo daleč od očij. Daljnovidec torej ravno tega ne vidi, kar mu je »prav pred nosom«.

V daljnovidnem očesi se združujejo svetlobni žarki za mréžnico; slika predmetova nastaja za mréžnico, ne pa na nji. Daljnovidno okó je torej prekratko; razdalja med roženico in mréžnico je manjša nego v zdravem očesi.

Daljnovidnost je navadno prirojena.

Daljnovidnosti je na videz podobna starovidnost. Tudi starovidec ne vidi bližnjih predmetov; ali vzrok je popolnoma drugačen. Starovidec ne vidi slabo zaradi tega, ker mu je okó prekratko, ampak le zató, ker mu je opešala zmožnost uravnavanja. Ako je človek v letih, trdi se prej prožna kristalna leča čimdalje bolj in se ne more več takó kriviti kakor prej.

Starovidnost je pri zdravem očesi čisto prirodni prikaz, ako je dotičnik prekoračil 60. leto.

Slabovidnost se pojavi, ako izgubi mréžnica nekoliko svoje občutnosti. Prehuda svetloba in predolgo napenjanje očij sta glavna vzroka temu nedostatku; toda čestokrat je tudi prirodni. Tudi slabovidci drže predmete blizu očesa, da povečajo vidni kót in da dobé več svetlobe od njih; zató ljudstvo čestokrat krivo sodi o njih, češ, da so kratkovidni.

Obično gledamo na obe očí. Akoravno se v obeh očeh delajo slike predmetov, vidimo venderle jednojnato. Sevéda mora biti izpolnjen nekov pogoj. Sliki morata v obeh očeh padati na jednaki, ustrezni mesti mréžnice. Da je to mogoče, morata se vidni osí križati ravno v predmetu, katerega hočemo videti. Ako temu ni takó, človek škili. Vzrok škilenju je torej, da očesni osí nista jednako uravnani. Dozdeva se nam, da gleda človek s to hibo navzkriž ali pa z jednim očesom sém, z drugim tjà. Pri škilci le jedno okó »gleda«, le jedno okó se uprè v kakov predmet, le v jednem očesi nastane razločna slika predmetova.

Škilasti ljudje vidijo dvojnato, toda le v pričetku. Slika v narobe obrnjenem očesu je nerazločna, in škilec se privadi temu, da jo do cela zanemarja. — Škilenje je ali prirodno ali pozneje pridobljeno. Popolnoma se dá odpraviti le z operacijo.

Kakó se je čuvati očesnih boleznij in nedostatkov? Žalostna je istina, da se očesni nedostatki, zlasti kratkovidnost in slabovidnost, strahovito množé leto za letom. Zgolj nevednost in nemarnost sta kriva temu žalostnemu prikazu. Kakó malo se pazi na okó! Zdravniške pomoči se išče navadno šele tedaj, kadar je vsaka pomoč zaman. Koliko se greší že pri nežnih otrócih! Novorojenčevo okó je treba večkrat očistiti in ga čuvati prehude svetlobe, ki je očesu toli nevarna. Otroška posteljica ne bodi torej obrnjena proti oknu; ako je okno ponóči zagrnjeno, ne odgrni se hipoma, zakaj vsaka nagla izprememba svetlobe je kvarna očém. Kolikokrat vidimo otroke vznak ležeče, ko jih vozijo v odprtih vozičkih, kjer morajo neprestano gledati svetlo nebó. Je li čudo, da je otrok končno slaboviden?

Druga še večja nevarnost pretí otroku, stopivšemu v šolo. Šolske sobe so često temne in zatóhle; svetloba dostikrat ne prihaja od prave strani. Učna soba bodi svetla; svetloba ne padaj naravnost v okó; najbolje, ako prihaja od leve strani. Stene ne smejo biti pobeljene, nego sivkasto ali modrikasto pobarvane. Šolska deska, v katero se mora učenčevo okó toli često ozirati, naj se ne leščí. Klopí so tudi ponajveč takó narejene, da je razdalja med glavo in učno knjigo premajhna.

Dorastajoči otroci imajo jako čutno okó. In vender je otroško okó najbolj izpostavljeno kvarnim vplivom. Zató ni čudo, da je v srednjih šolah malone tretjina učencev kratkovidna. Temu so poleg navadnih razlogov še razni vzroki. Knjige in pisanja se navadno drže preblizu očém. Tisek v knjigah, osobito na zemljevidih, često je zeló droben. In kolikrat si kvari učenec očí, čitajoč v mraku ali pa pri brleči svetilki. Sósebnó kvaren je vsak krvni navál proti glavi; le-tó je, kakor smo omenili že góri, jeden bistvenih vzrokov kratkovidnosti. Paziti je torej treba, da se učenci ne drže presključeni.

Zlasti opasna za okó je prehuda svetloba. Ako bi delj časa gledali v solnce, otrpne nam mréžnica. Slabo je tudi gledati svetle in sijajne stvari, n. pr. sneženo pokrajino, ako sije solnce nánjo. Takisto brezpametno je na solnci čitati ali pisati. Pekárji, kovači i. t. d. so v starosti slabega vida, ker morajo neprestano gledati v ogenj.

(Konec prihodnjíc)

Tožno jézero.

Jézero tožno v dolini	Tisočkrat nágne sočutno
K nebu obrača okó,	Nánj se do tèmnih valóv,
Tèmno obrobja zelenje,	Veter ga téši krilati
Gozda je senči drevó.	V pišu od górskih lesóv.
V jézero tožno dolinsko	Solnce se v njem pozreali,
Potnik zamaknjen strmim :	Z lica odgrinja mu mrak,
Vrba žalújka na bregu	Zvezde zazíbljejo svetle
V žalost zagrinja se z njim.	Togo mu v spanec sladák . . .

Potnika srčni bolesti
 Pa ne drugúje níkdó,
 Njega nemirne stopinje
 Sámo prešteva — nebó . . .

Slovén.

Skoro se na ulicah pokaže deček s križem; za njim stopa cerkvenik v črni gospodski suknji, drže v jedni roki kadilnico, v drugi knjigo, iz katere pôje. Pred krsto stopa duhovnik s svečo, s krste visé podobe bratovščine svetega Jožefa. Kuharica napenja oči in počasi čita »Primož Mrak.« Kâr ostrmela je in zavpila na ves glas:

»Gospá! Starega gospoda nesó k pogrebu!«

»Katerega gospoda?« vpraša Klotilda ravnodušno.

»I no, starega Mraka, tasta vašega.«

Klotilda ne reče niti besedice več, ampak stopi k oknu in gleda izprevod. Ginjena je bila in žalostna; preprosta krsta ji je obudila raznih mislij in različnih spominov, ki so jo močno potresali. Pogrebcev je bilo jako malo; nekoliko starih dobrih sosedov in nekoliko udov bratovščine sv. Jožefa; med ženskami pa je bila prva stara žena v belem kožuhu s pečo na glavi. Bila je Mina, ki je bistro pogledala na Lisjakovo ali Mrakovo hišo in zmajala z glavó.

»Glej jih, čudnih ljudij!« zašepetala je tovarišici, »prodajalnice so zaprli, k pogrebu pa le ni nikogar, da bi izkazal zadnjo čast staremu očetu.«

Tudi stari Lenki se ni zdelo spodobno, da ni bilo videti nikogar domačinov; hitro je dejala čez glavo véliki svoj robec, zapela ga pod brado in zasopla stekla na ulice, da se je pridružila pogrebceem. Bila je jedina iz hiše Mrakove.

(Konec prihodnjič.)

O k ó.

Spisal dr. Jožef Rakež.

(Konec.)

Kaj naj povemo o lepem očesi, rekše o njega estetiški vrednosti in važnosti?

Ni ga iz lepa predmeta, ki bi ga preslavljala zgovornejša in navdušenejša beseda, nego lepo okó. V ničemer niso bili pesniki vseh vekov in narodov zložnejši nego v lepoti očesa. In njih slavospev je vsekdar verno odmeval v srci vsakega čutečega človeka. Okó ima sploh nekovo čudno moč do nas. To čuti že navaden človek. Opisujoč koga, pové nam, kakšne ima oči.

Iz očesa nam odseva up in strah, jeza in strast, ljubezen in kopenjenje.

»En ljub pogled, srcé se vžgè,
En hud pogled, srcé se strè.«

Temno in mrko okó nas plaší, prijazen pogled nas naudaja s srčnostjo in nam vliva up v srce.

Umevno je pač, da so se osobito ženske oči preslavliale v krasnih prispodobah. Toda v tej stvári nam ni treba poslušati pesnika — vsakdo se je že sam prepričal o zmagoviti móči očesa, o njega mamilni lepoti. Saj sta vsakomur izmed nas ti zvezdi že sijali v srce, ogrevali ga in vнемali.

Od česa je zavisna ta silovita, nepremagljiva moć očesa, od česa njega bajna lepota?

Brez dvojbe je okó najlepši in najplemenitejši dar, s katerim je stvarnica odičila človeka. In vender je naša sodba o njega lepoti jako različna, negotova in omahljiva. Gôri naznačeno vprašanje o estetiki očesa se torej ne dá rešiti takó iz lahka, kakor se nam morda zdí na prvi hip.

Razsojajočim lepoto očesa nam mora biti v prvi vrsti odločilna njega oblika.¹⁾ Ta je najmenj zavisna od zrkla (očesnega jabolka) temveč osobito od postranskih organov, od očesnih vej (trepalnic) in obrvij. Oblika oble, ki jo ima očesno jabolko, že ta je brez tehtnega estetiškega pomena, razven tega je pa okó od mečevin takó zakrito, da je videti njega prave oblike le malo.

Kar napravlja estetiško oblikovno vrednost očesa, to je veja na réza (Augenspalte), rekše velikost in kakovost vejne réze. Čim večja ali manjša je vejna réza, čim več ali menj obočeni so nje robovi, tem različnejše so oči. Čim širše so odprte trepalnice, tem več se vidi zrkla; čim večja je vejna réza, tem večje in lepše se nam vidi tudi okó.

Ako so robovi obočeni in vejna réza široko otvorjena, govorimo o okroglem očesi. To je najslavnejše, najčislanejšo okó v umetalnem oziru, to je óno véliko, okroglo, veličastno gledajoče okó. V najboljših kipih antike imata Apolon in Juno velike, okroglo obočene trepalnice. Ako imenuje Homer boginjo Ateno »sovoóko«, to se ta príimek nanaša na gôri omenjeno svojstvo.

V nasprotstvu s tem je podolgasto ali mandeljnasto okó. Tudi okó takšne oblike je lahko čarovno lepó. Take oči so navadno

¹⁾ Prof. Dr. A. Langer, Anatomie der äusseren Formen des menschlichen Körpers. — Wien, 1882.

Prof. Dr. H. Magnus, Das Auge in seinen aesthetischen und naturgeschichtlichen Beziehungen. — Fünf Vorlesungen. — Breslau, 1876.

nekovega milega in kopernečega izraza. Ako je okroglim očém značaj nekamo veličasten, dostojanstven, to kažejo mandeljnaste oči čestokrat nekovo izrecno poželjivo potezo. To so védeli tudi stari umetniki, ki so vpodabljali Venero s takovim očesom. V starem veku je bilo Indom in Egipčanom podolgasto okó vzor lepote. Dandanes nahajamo izrecno ozke, podolgaste, rekel bi, na pošev razprane oči pri Semitih in zlasti pri ljudeh mongolskega plemena.

Tudi trepalnice same na sebi so važne za lepoto očesa. Dolge in temne trepalnice dajó pogledu moč in izraz; okó s svetlimi, kratkimi in redko sejanimi trepalnicami je nekako medlo in brez bleska. To vedó ne samó orijentalske, nego tudi druge evropske dame, ki takov nedostatek odpravljajo s čopkom in kitajskim črnilom. Najslavnejše lepote starega veka so imele posebne slikarice, ki so jim dan za dnevom lepotičile trepalnice in obrvi.

Takisto so obrvi velikega pomena za lepoto očesa. Orijeñtalski pesniki prispodabljajo obrvi tetivi, poglede pušicam, ki se izprožijo z loka. Obrvi ne smejo biti prerazvite, niti predolgi in strlečih lás, niti v sredini zrasle, temveč le rahlo načrtane in lahno zaokrožene. Prerazvite obrvi dajó očesu nekov témán izraz. Človek zraslih obrvij je na slabem glásu že v ljudski govorici, in stari fizijognomi vidijo v njih znak zavratnega in kovarnega značaja.

Poleg oblike se nam je ozirati na barvo očesa.

V obče nam prijajo le čiste, določene barve; mrtve in nedoločene so nam zoperne. Prav to je rêči o očesi. Izrecno rjava in čisto modra barva se nam tudi na očesi vidita najlepši. Vse barve, ki so medle, nedoločene in se, rekel bi, izprehajajo druga v drugo, imajo le malo estetiškega pomena.

Vladajoči barvi sta torej modra in rjava; také zvanih »črnih« očíj ni — zakaj ako si takovo okó ogledamo od blizu, videti je temnorjavo. Razven tega imamo sive, zelenkaste in rmenkaste oči.

Le okó, ki je lépe, čiste, nasičene barve, more v istini krasiti obličje. Vender prihajajo v poštev še drugi momenti, ako presojamo celotni vtisek. Mislimo si n. pr. najlepše modre oči v temnozaryavelem obličji; précej začutimo nekovo disharmonijo, neko nasprotje; prav také tudi svetlolasa plavka s temnorjavimi očmi na nas ne napravlja ugodnega vtiska.

Južni národje, ki ljubijo kričeče in žive barve, obožavajo rjavo in zlasti »črno« okó; modro okó se mili Nemcem in sploh prebivalcem severnih deželâ. Kakovo okó prija najbolj Slovencem, ne vémo; bržkone se ravná pri nas (in baje tudi drugjé) vsak po svojem ukusu.

Končno nam je še razpravljati o blesku ali »ognji« očesa. Očesni žar je zlasti zavišen od izbočnosti in napetosti roženice. Čim zdravejši in polnokrvnejši je človek, tem več krvi, mezge in sploh tekočine ima tudi v očesi; le-tá tekočina napenja očesne kóžice, osobito zrcalečo se roženico, in takó povečuje blesk očesa.

Sósebnó žive in svetle so oči mladeničeve — torej v dôbi, ko je ves organizem v najlepšem cvetu. Okó je medlo in mrtvo, ako je teló oslabeledo po bolezni, po nezmernem življenji ali po starosti.

Najočiteje pa prestane napetost roženice s smrtjo. Mrtvečevo okó upade, medlo je, brez bleska in srepó. Kadar je izginil zadnji dih, kadar je utihnil utrip srcá, tačas mrkne, tačas se utrne tudi okó.

»To okó, ki v njem nebó brezmejno
Ogledava se in vsaka stvar,
Ki takó svetlobe, luči žejno
Pije luč nebeško blagodejno,
Tákrat zadnji mu ugasne žár.«

Blesk očesa je pa tudi zavisen od barve šarenice. Ta vpliv se dá tolmačiti po preprostem prirodnem zakonu. Vsako temoblesteče teló odbija luč bolj od sebe nego svetloblesteča stvar — tudi briljant se iskri živeje na temni podlagi nego na svetli.

Takisto je z očesom. Temnorjavo ali takó imenovano »črno« okó se vedno bolj blesti nego svetlobarveno okó. Iz istega vzroka se tudi oči v mraku bolj svetijo nego podnevi, ker se temna zénica razširi in okó tudi navidezno poveča.

Obično sodijo ljudje, da je ognjevitost očesa zavisna od našega duševnega delovanja. Da to ni res, poskusimo dokazati pozneje. Takó zvano bistro ali ognjevito okó je zavisno jedino od tega, da so vejice na široko odprte. Ako pravimo: »Od veselja se mu sveti okó« — tedaj je ta izraz gotovo upravičen. Kadar smo vzradoščeni, izpregledamo prav na široko. Čim širše se odprè vejna réza, tem bolj se vidi okó, tem večji je torej njega svetlobni odsev.

Nasprotno trdimo: »Žaloba nam zagrinja okó« — »Okó umira od toge« — »Kak' umíra luč očí«.

V žalosti nehotoma povesimo górenjo vejico; s tem zmanjšamo vejno rézo in okó večinoma pokrijemo. Zató se tudi zmanjša njega svetlobni odsev — okó izgubí blesk in žar.

Ako ima okó vse gôri imenovane činitelje — lépo obliko, lépo barvo in ognjevitost — ako se strinjajo v srečnem zmyslu, tedaj se nam okó vidi lepó. Sevéda je to šele podoba — brez okvira. Tudi okó najlepše oblike, najčistejše barve in najsvetlejšega bleska ne vpliva

na nas, ako se njega okolica ne strinja ž njim. V tem oziru so, kakor smo že omenili, jako važne trepalnice in obrvi.

Največji čar pa podaja lepemu očesu — življenje, način, kakó se prikazuje zunanjemu svetu, iz kratka — pogled.

Zdí se nam, da se nam vsa notranjost človekova razodeva v pogledu. In to imenujemo »dušo« v očesi. Tudi najlepše okó nas ne navdušuje, ako nima tega, kar imenujemo »dušo«.

Pri starih národih je bila splošno ukoreninjena misel, da skrivnostna moč očesa izvira iz izžarivanja nekove tvarine, ki se iz možganov, sedeža duši, izliva v oči. Sodili so, da se ta duševna tvarina izžariva po vidnem živci v okó in odtod iz njega, in sicer kolikor toliko energiško, kakor je ravno duševno položje človekovo.

Kaj velí k temu fizijolog?

Po nazorih novodóbnne medicine ni več móči govoriti o izžarivanji iz očesa, rekše iz mréžnice in vidnega živca. Mréžnica ima le nalogo, da posreblja náse padajoče svetlobne žarke — vidni živec pa dovaja dójme možganom kakor brzozjavna žica. To se godí natančno po matematiških in fiziških zakonih. O izžarivanji ne more biti govora.

Duševna čustva ne izpremené očesa samega. O tem se lahko osvedočimo, ako komu pokrijemo obraz takó, da mu moremo videti le oči. Iz teh očij samih nam ni móči čitati nikakega čustva.

Turške ženske si morajo zakrivati obraz do očij. Turki vedó, da oči samé niso névarne, ako jih ne podpira mimika obraza.

Kaj je torej »duša« v očesi, kaj je pogled v fizijološkem pomenu?

Že starosta novodóbnne fizijologije, Johannes Müller, dokazal je, da bistvenost pogleda biva v premikanji očesa. Pogled znači fizijologu vsako premaknitev očesa v ta namen, da kaj uzremo.

Oni okó lepšajoči duševni izraz pa biva osobito v premikanji očesnih vejic in obrvij. Ti deli izpreminjajo svojo léžo in obliko, ako se naša notranja čustva menjavajo. To smo nekoliko že omenili, govorèč o blesku in ognjevitosti očesa. N. pr. strmèč človek dviguje górenjo vejo — on gleda »debelo« — kadar smo močno prestrašeni, odpremo trepalnice takó na široko, da se vidi celó belina nad zénico; okó pa zrè nepremično prédse.

Takó razločujemo razne vrste pogleda. Upravičeni so torej izrazi: »Okó se sveti od veselja, žarí se od ljubezni, plamení od navdušenja, iskri se od sovrašstva, bliska se od jeze i. t. d.« Toda naš namen ni natančneje razpravljati tega vprašanja.

Prava duševna lepota očesa, takisto lepota obraza in vsega telesa biva torej v ljubkem in rednem premikanji. Schiller pravi: »Vsa

lepota (torej tudi duševna lepota očesa) je napósled le svojstvo pristnega ali navideznega gibanja.«

Pri konci smo. Toda ne moremo dostojneje završiti razprave svoje, nego da postavimo semkaj óne krasne besede iz visoke pesmi ljubezni, ki jih govori Romeo na oči svoje Julije:

»Dvojica zvezd, najlepših na vsem nebu
V opravkih svojih prósi Julijnih
Očij, da zánji v krogu tem bliščé,
Doklér bi posla ne opráville,
Da tam očí blesté, bi zvezdi vaju
Ta lica kràs sramótil prav takó,
Kot svečo dneva svit; saj nje očí bi
Iz zračnih visočin takó sijale,
Da pel bi ptič, menéč, da je že dan.«

1) Ta prevod mi je blagovolil na mojo prošnjo doposlati g. prof. dr. K. Glaser, za kar mu na tem mestu izrekam iskreno zahvalo.

Signor Giannino.

Humoreska, Spisal R. Murnik.

(Konec.)

IV.

„On ni mogel in ni smel drugače“.
Gorázd.

Narjeto poletno jutro. Na južnem kolodvoru stoji gorenjski vlak pripravljen za odhod. Množica veselih izletnikov je že posedla kupéje, med njimi gospodičina Veronika in Minka in nemirni duh gimnazijski, gospodič Bogdan Príkopčev. Mladi učenjak, v prostih urah navdušen Indijanec, ločil se je težko, težko od svojih bratov v Manitu. Trda usoda v podobi latinškega profesorja je hotela, da se je ustavila njega gimnazijska karijera za dva meseca. Dobil je — horribile dictu — premesten izpit v jeziku Ciceronovem. Zató je moral danes prah domačega kraja stresti raz svoje »mokasine« in zapustiti zatirani svoj siúški národ. To ga je bolelo. Višje povelje je oddal »Skakljajoči pastiričici«, resnega obraza, z žalostnim glasom. Tožno je mislil na divne napade in boje, katerih se smejo sedaj udeleževati »Brzi jelen« in »Kosmati medved«, »Debeli jazbec« in »Zeleni martinček«. Bog vé, kakó bode vodil »Skakljajoča pastiričica«, namestnik njegov, hrabri národ . . .